

STANISŁAW JODŁOWSKI
(1902–1979)

Stanisław Jodłowski urodził się 14 grudnia 1902 r. we wsi Tarnawka w ówczesnym powiecie dobromilskim. Po ukończeniu gimnazjum klasycznego w Przemyśle podjął studia polonistyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem profesorów Henryka Gaertnera, Tadeusza Lehra-Splawińskiego i Witolda Taszyckiego.

W r. 1929 bezpośrednio po ukończeniu studiów, uwieńczonych doktoratem starego typu, został zatrudniony w charakterze asystenta, a następnie starszego asystenta katedry języka polskiego kierowanej przez profesora Henryka Gaertnera oraz — równocześnie — katedry filologii słowiańskiej kierowanej przez profesora Witolda Taszyckiego. Równoległe z uniwersytecką działalnością naukowo-dydaktyczną podjął obowiązki nauczyciela VI Gimnazjum we Lwowie. W ten sposób rozpoczęła się jego 50-letnia praca dydaktyczna i pedagogiczna, bowiem od 1929 r. aż do końca życia, z kilkuletnią tylko przerwą w latach 1932–1936, Stanisław Jodłowski był nauczycielem wszystkich typów szkół. Praktykę nauczycielską rozpoczął jako asystent Uniwersytetu Jana Kazimierza i profesor gimnazjalny, w latach 1936–1941 był nauczycielem szkół powszechnych we Lwowie i w Przemyśle, w czasie okupacji niemieckiej oficjalnie prowadził zajęcia w szkole handlowej i równocześnie uczestniczył w tajnym nauczaniu. Po wyparciu Niemców z Przemyśla w 1944 r. został nauczycielem gimnazjalnym w tym mieście.

W r. 1946 Stanisław Jodłowski repatriował się do Polski, osiadł w Krakowie i powrócił do pracy w szkolnictwie wyższym. Był kolejno adiunktem, docentem i profesorem najpierw w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach, a od r. 1947 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, w której zorganizował Katedrę Języka Polskiego. Przez kilka kadencji pełnił tu funkcję dziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego, a następnie piastował godność prorektora. Równocześnie z pracą w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej do 1963 r. kontynuował zajęcia w WSP w Katowicach oraz — przejściowo — w nowo utworzonej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie.

Od r. 1961 profesor Jodłowski związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim. Początkowo prowadził tu — po przejściu na emeryturę profesora Zenona Klemensiewicza — wykłady zlecone z gramatyki opisowej języka polskiego, następnie — od r. 1964, zatrudniony na drugim etacie obok podstawowego miejsca pracy w krakowskiej WSP — również z metodyki nauczania języka polskiego. W r. 1969 przeszedł na stałe do Katedry Języka Polskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego, przy której zorganizował Zakład Metodyki Nauczania Języka Polskiego, przekształcony następnie, po połączeniu go z Zakładem Metodyki Nauczania Literatury Polskiej w Zakład Metodyki Nauczania Literatury i Języka Polskiego w nowo utworzonym Instytucie Filologii Polskiej. Jako organizator i pierwszy kierownik tego zakładu wykształcił i pozostawił po sobie grono uczniów, specjalistów w zakresie dydaktyki języka polskiego; wypromował kilkoro doktorów — dziś przeważnie samodzielnych pracowników naukowych różnych uczelni.

Profesor Stanisław Jodłowski był dydaktykiem z powołania. Pracował z prawdziwym oddaniem zarówno jako nauczyciel różnych typów szkół, jak i nauczyciel

akademicki. Wiele czasu poświęcał kształceniu młodej kadry naukowej, w kierowanych przez siebie placówkach zawsze potrafił wytworzyć niepowtarzalną atmosferę wzajemnej życzliwości i szacunku, a swych asystentów i współpracowników traktował jak równorzędnych partnerów.

Oprócz dydaktyki i pracy naukowej wiele czasu poświęcał sprawom organizacji nauki i oświaty w Polsce, uczestnicząc w posiedzeniach Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, Komisji Programowej Języka Polskiego oraz Komisji Rzeczoznawców Filologii Polskiej. Był także członkiem Komisji do Spraw Programów, Podręczników i Pomocy Naukowych w Zakresie Języka Polskiego oraz członkiem Komisji Kultury Języka Polskiej Akademii Nauk. W r. 1966 został powołany na stanowisko eksperta do Sekcji Wyższych Szkół Pedagogicznych Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, a od r. 1969 aż do śmierci przewodniczył Zespołowi Rzeczoznawców do Spraw Planów i Programów Studiów na Kierunku Filologii Polskiej Wyższych Szkół Nauczycielskich. Znajdował także czas na działalność społeczną i polityczną. Był kolejno radnym dzielnicy Zwierzyniec w Krakowie, radnym miejskim i wreszcie w ciągu dwóch kadencji posłem na sejm z ramienia Stronnictwa Demokratycznego, do którego należał od 1949 r. Jako poseł uczestniczył w pracach sejmowej Komisji Oświaty i Nauki, pełniąc funkcję wiceprzewodniczącego, a następnie przewodniczącego Podkomisji do Spraw Szkół Ogólnokształcących.

Zmarł w Krakowie 8 lutego 1979 r.

Zainteresowania naukowe profesora Jodłowskiego skupiały się przede wszystkim wokół czterech kręgów tematycznych: dydaktyki, ortografii i interpunkcji, teorii części mowy oraz składni. Interesowały go również — choć w mniejszym stopniu — problemy słowotwórstwa.

Już u progu kariery zawodowej młodego wówczas uczonego i nauczyciela zajęcia dydaktyczne w szkole średniej rozbudziły jego zainteresowania teorią dydaktyki, a w szczególności — metodyką nauczania języka ojczystego. W wyniku tych pasji w r. 1931, tj. w dwa lata po ukończeniu studiów, pojawił się jego pierwszy artykuł poświęcony teorii i praktyce nauczania. Była to praca pt. *Z zagadnień związanych z nauczaniem gramatyki polskiej. 1. Wyrazy z przedrostkami oraz tzw. zrosty. 2. O istocie i nazwach niektórych części zdania*¹. Artykuł stanowił wynik określonych przemyśleń, miał uporządkować pewne terminy i pojęcia na gruncie szkolnym oraz usprawnić proces dydaktyczny. Jednak już w tej pierwszej pracy o charakterze metodycznym można zaobserwować zacięcie teoretyczne jej autora. Pojawia się tu mianowicie po raz pierwszy problematyka słowotwórcza i składniowa, do której powróci i którą rozwinie wiele lat później już na gruncie krakowskim. W tym pierwszym okresie działalności ukazało się jeszcze kilka artykułów dotyczących różnych zagadnień metodycznych, takich np. jak *Z dydak-*

¹ „Język Polski” XVI, 1931, s. 103–112.

tyki głosowni (*Głoska ł*)² czy też *Jak budzić zainteresowania do nauki gramatyki w szkole powszechnej*³.

Zdobywane w ciągu praktyki nauczycielskiej doświadczenia dydaktyczne owocowały opracowaniem i wydaniem szeregu podręczników dla różnych typów szkół. Można tu wymienić m.in. *Ćwiczenia ortograficzne dla kl. VI szkoły powszechnej* (Lwów–Warszawa 1935), *Gramatykę polską dla kl. VI szkoły powszechnej II stopnia. Kurs A* (Lwów–Warszawa 1936), *Kulturę języka polskiego* (Warszawa 1955), opracowaną wspólnie ze Stanisławem Rospondem, Janem Tokarskim i Bronisławem Wieczorkiewiczem, *Język polski dla kl. XI* (Warszawa 1956), przygotowany wspólnie z S. Rospondem i B. Wieczorkiewiczem, oraz przewodniki metodyczne dla nauczycieli⁴. Ukoronowaniem tej pracy stał się podręcznik akademicki *Podstawy polskiej składni* (Warszawa–Kraków 1976).

Drugi nurt teoretycznych zainteresowań profesora koncentrował się wokół problemów związanych z interpunkcją i ortografią polską. Tym niełatwym i nieatrakcyjnym zagadnieniom poświęcił szereg artykułów, rozpraw, podręczników i słowników. Zainteresowania ortografią i interpunkcją i tym razem wynikały z potrzeb praktycznych. Mianowicie w r. 1932 przeszedł Stanisław Jodłowski z katedry języka polskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza do lwowskiego wydawnictwa Książnicy-Atlasu, gdzie objął stanowisko redaktora. Okres ten wspominał później zawsze z ogromnym sentymentem i zaliczał go do najlepszych w swym życiu. Ale w tym właśnie okresie w codziennej pracy redaktorskiej, adiustując różnorodne teksty, musiał niejednokrotnie napotykać rozliczne trudności nie tylko poprawnościowe i stylistyczne, ale również interpunkcyjne i ortograficzne. Wyrazem tych wątpliwości są artykuły: *O nowej modzie literackiej w interpunkcji*⁵, *O pisowni polskich spółgłosek miękkich*⁶ oraz *Rytm mowy polskiej a interpunkcja*⁷. Miały one przede wszystkim charakter praktyczny i traktowały o wybranych zagadnieniach poprawnościowych. Jednak młody redaktor nie zadowolili się wyłącznie praktyczną stroną zagadnienia. Zaczął gromadzić materiały, analizować je, doszukiwać się w nich prawidłowości i na tej podstawie dokonał próby przedstawienia nowych rozwiązań teoretycznych, sformułowania nowych reguł. Owocem tych przemyśleń stała się obszerna książka pt. *Zasady interpunkcji. Prawidła, przykłady, wyjaśnienia, uzasadnienia* (Lwów–Warszawa 1935). Praca została przyjęta przez krytykę z dużym uznaniem i obradujący w tym czasie Komitet Ortograficzny Polskiej Akademii Umiejętności na wniosek recenzenta książki — profesora Kazimierza Nitscha — zaprosił autora do swego

² „Polonista” 1933, nr 3, s. 17–21.

³ „Przegląd Wydawniczy Książnicy-Atlasu” XV, 1934, s. 33–36.

⁴ Por. *Ćwiczenia gramatyczne, ortograficzne i słownikowe dla kl. III szkoły powszechnej. Podręcznik metodyczno-praktyczny dla nauczycieli*, Lwów–Warszawa 1934; *Ćwiczenia gramatyczne, ortograficzne i słownikowe dla kl. IV szkoły powszechnej. Podręcznik metodyczno-praktyczny dla nauczycieli*, Lwów–Warszawa 1935.

⁵ „Język Polski” XVII, 1932, s. 4–18.

⁶ „Język Polski” XVIII, 1933, s. 37–44.

⁷ „Język Polski” XIX, 1934, s. 56–61.

grona, powierzając mu opracowanie projektu zasad interpunkcji świeżo przez tenże komitet uchwalonych. W następnym roku powstały opublikowane wspólnie z profesorem Witoldem Taszyckim *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym* (Lwów 1936), równoległe z nimi *Słowniczek ortograficzny z zasadami pisowni dla uczniów szkół powszechnych* (Lwów 1936). Za pośrednictwem tych dwóch wielokrotnie wznawianych słowników przyswajały sobie reguły ortografii i interpunkcji całe pokolenia Polaków. Przyniosły one największą sławę obu autorom dzięki ogromnemu zakresowi oddziaływania. Miały je bowiem w rękach miliony ludzi, którzy poza tym nigdy nie zetknęli się z żadną inną pracą o charakterze językoznawczym.

Warto również przypomnieć inne przedsięwzięcie, w którym uczestniczył profesor Jodłowski. Chodzi o jego udział w pracach Komisji Kultury Języka Polskiej Akademii Nauk nad przygotowaniem nowego wydania *Pisowni polskiej*, które w znacznym stopniu upraszczało obowiązujące reguły ortograficzne. Wydanie to zostało wydrukowane w 1963 r., ale nigdy nie trafiło do księgarń. Uświadomiono sobie bowiem poniewczasie, że wraz z wprowadzeniem nowych przepisów ortograficznych staną się nieaktualne nie tylko wszystkie istniejące od 1936 r. słowniki ortograficzne, ale również świeżo opublikowane w milionowych nakładach podręczniki szkolne, których każde wydanie w tych czasach było przewidziane do pięcioletniego użytkowania przez kolejne pokolenia uczniów. Pojawiłby się również problem w związku z podjętymi i trwającymi w wielu wypadkach od lat pracami nad wielotomowymi wydawnictwami leksykograficznymi oraz encyklopedycznymi, takimi np. jak *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego, *Słownik języka Adama Mickiewicza* czy *Wielka encyklopedia powszechna PWN*. Wydrukowane tomy tych wydawnictw miałyby bowiem starą pisownię, a następne — nową.

Ostatnią pracą profesora Jodłowskiego dotyczącą ortografii były, wydane już po jego śmierci, *Losy polskiej ortografii* (Warszawa 1979). Przedstawił w niej zwięźle zagadnienie genezy i ogólnego rozwoju pisma oraz dokonał szczegółowej analizy teoretycznej podstaw ortografii polskiej, zreferował jej historię, poczynawszy od przyjęcia alfabetu łacińskiego aż po czasy nam współczesne.

Do ważnych osiągnięć naukowych Stanisława Jodłowskiego należą prace poświęcone składni oraz teorii części mowy. Zagadnienia te interesowały go już w najwcześniejszym okresie jego działalności, o czym świadczy cytowany wyżej artykuł o charakterze teoretyczno-dydaktycznym pt. *O istocie i nazwach niektórych części zdania*, opublikowany w „Języku Polskim” w r. 1931. Jednak prawdziwie naukowe, teoretyczne prace z tego zakresu zaczynają się pojawiać dopiero poczynawszy od lat 50.

Wprowadzający w problematykę części mowy, niejako programowy artykuł pt. *Zagadnienie systemu części mowy*⁸ został wydany w 1949 r. równoległe z innym, bardziej szczegółowym — *O przysłówkach, partykułach i im podobnych częściach*

⁸ „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” L, 1949, s. 215–218.

mony⁹. W ślad za nimi już w następnym roku ukazała się *Teoria zaimka*¹⁰, w której autor zwrócił uwagę na technikę nazywania oraz wskazywania: naocznego, anaforycznego i kataforycznego. Podkreślił też, że zaimki w odróżnieniu od rzeczowników, przymiotników i liczebników nie odsyłają świadomości mówiących do określonych desygnatów, lecz wyznaczają pewne ramy kategorialne, w których obrębie można ujmować określone treści, takie np. jak rzeczowność, przymiotność, przysłówność itd. Te rozważania teoretyczne zostały rozwinięte w pracy *Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka* (Wrocław 1973), uznanej powszechnie za najwybitniejsze osiągnięcie autora. Jest to obszerna monografia, w której zaimek został poddany oryginalnej i wszechstronnej analizie. Autor na podstawie badań kontekstowych, technicznych, kategorialnych, leksykalnych, składniowych, morfologicznych i fonologicznych wykazał, że zaimek jest wyrazem synonimicznym w stosunku do wyrazów imiennych z tej samej klasy epistemologicznej i równocześnie symbolem językowym mnemicznym; semantemem o zawartości dwuwarstwowej, semowo-klasowej; składnikiem wypowiedzenia nierestryktywnym pod względem jakościowym oraz formacją podatną na augmentację emocjonalną. Praca ta, podobnie jak inne opracowania Jodłowskiego, oparta jest na szerokiej podbudowie filozoficznej. Równocześnie trzeba podkreślić, że została napisana niezwykle prostym, zrozumiałym i przystępnym dla każdego stylem. Autor nie silił się na udziwnianie swych tekstów ani na tworzenie pozorów naukowości za pomocą zawiłych konstrukcji składniowych czy dziwolągów terminologicznych. Dotyczy to zresztą wszystkich jego prac.

Do bardzo ważnych trzeba również zaliczyć niewielki objętościowo artykuł pt. *Polskie czasowniki niefleksyjne*¹¹, w którym określono charakter gramatyczny oraz stanowisko w systemie języka wyrazów typu *trzeba*, *można*, *warto*, *widzieć*, *słyszeć* itp. Artykuł miał wielkie znaczenie nie tylko teoretyczne, lecz również praktyczne. Został w nim bowiem po raz pierwszy jednoznacznie określony status wymienionych wyżej wyrazów, które poprzednio w praktyce szkolnej były wstydliwie pomijane, ponieważ nauczyciele — i zresztą nie tylko oni — po prostu nie wiedzieli, do jakiej kategorii części mowy je zaliczyć.

Liczne prace poświęcone klasyfikacji leksemów na części mowy postawiły Stanisława Jodłowskiego na czele polskich badaczy zajmujących się tą problematyką. Złożyły się one na pokaźny tom pt. *Studia nad częściami mowy* (Warszawa 1971).

Z problematyką części mowy pozostają w ścisłym związku zagadnienia składniowe, ponieważ wyodrębnianie części mowy dokonuje się m.in. na podstawie ich predyspozycji składniowych. Wszystkie więc opracowania morfologiczne profesora Jodłowskiego odnoszą się równocześnie w jakimś zakresie do składni, która stano-

⁹ „Język Polski” XIX, 1949, s. 97–106.

¹⁰ „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” LI, 1950, s. 269–272.

¹¹ W tomie *W służbie nauce i szkole*, Warszawa 1970, s. 31–136; przedruk w: S. Jodłowski, *Studia nad częściami mowy*, Warszawa 1971, s. 83–90.

wiła osobny nurt jego zainteresowań teoretycznych. Wśród artykułów składniowych znajdują się prace dotyczące części zdania¹², semantycznych elementów funkcji składniowych¹³ i in. Synteza tych wszystkich przemyśleń została dokonana w wymienionym już wyżej podręczniku akademickim *Podstawy polskiej składni*.

Zajmował się też profesor Jodłowski problematyką słowotwórczą. I tu znów pomocny dla dydaktyków jest artykuł *Podstawowe zagadnienia metodologiczne słowotwórstwa*¹⁴, poruszający zagadnienia terminologiczne oraz stosunek analizy słowotwórczej dwuczłonowej do wieloczłonowej. Artykuł był napisany na czasie. Był ważny zwłaszcza w okresie, w którym analiza słowotwórcza dwuczłonowa — mimo że znana właściwie od czasów Jana Rozwadowskiego — była dopiero nieśmiało wprowadzana do nauczania, w miejsce panującej niepodzielnie analizy morfologicznej. Tej samej problematyki dotyczy również inna praca, pt. *Podział słowotwórczy i podział morfemowy wyrazów*¹⁵. Sprawom czysto teoretycznym z pogranicza słowotwórstwa, składni i stylistyki poświęcił profesor Jodłowski pracę pt. *Zestawienia bliźniacze*¹⁶, w której omówił połączenia wyrazowe typu *bielinek kapustnik, artysta grafik* oraz szerzące się wówczas zestawienia typu *chłop-robotnik, kawiarnia-bar*.

Najobszerniejszą pozycją z zakresu słowotwórstwa jest monografia *Substantywnizacja przymiotników w języku polskim* (Wrocław 1964). Autor przedstawił w niej na bogatym materiale proces przechodzenia przymiotników i imiesłowów do kategorii rzeczowników drogą konwersji. W procesie tym wyróżnia pięć etapów: 1) stan przed zmianą funkcji, 2) zapoczątkowanie nowej funkcji, 3) równowaga obu funkcji, 4) przewaga nowej funkcji, 5) wyłączna żywotność funkcji rzeczownikowej.

Zajmował się również profesor Jodłowski sprawami fleksji i fonetyki historycznej, zwłaszcza w pierwszym okresie swej twórczości, kiedy powstały takie prace jak np. *Kilka uwag o zaniku końcówki -i w rozkazniku*¹⁷, *O formach w oddziale, w zwierciadle i w oddziale, w zwierciedle*¹⁸, *Skąd się wzięły szanse, awanse, fajanse*¹⁹, *O formach budyniu, pasztetu || omleta, biskopta itp.*²⁰ i in.

Zainteresowania profesora Jodłowskiego były szerokie i wielostronne. Oprócz pracy naukowej wiele czasu poświęcał dydaktyce i pracy społecznej. Był członkiem wielu komisji ministerialnych i Polskiej Akademii Nauk, radnym miejskim, posłem na sejm, dziekanem i prorektorem WSP w Krakowie oraz organizatorem i kierownikiem zakładów i katedr w WSP i na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale przede wszystkim był człowiekiem wielkiej dobroci, bardzo skromnym i życzliwym.

¹² Np. *O nawiązujących i rozwijających członach zdani*, „Biuletyn PTJ” IV, 1934, s. 64–70.

¹³ Por. *Elementy semantyczne funkcji składniowych*, „Biuletyn PTJ” XV, 1956, s. 65–79.

¹⁴ „Poradnik Językowy” 1954, 7, s. 13–28.

¹⁵ „Polonistyka” 1966, 1, s. 1–10.

¹⁶ „Biuletyn PTJ” 1962, 21, s. 49–60.

¹⁷ „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” IX, 1929, s. 4–7.

¹⁸ „Język Polski” XV, 1930, s. 129–142.

¹⁹ „Język Polski” XXXII, 1952, s. 138–140.

²⁰ „Język Polski” XXXIII, 1953, s. 84–94.

Bibliografia

- E. Biedka, *Stanisław Jodłowski (1902–1979)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne SID” III, 1980, s. 81–84.
- Z. Kurzowa, *Stanisław Jodłowski (14 XII 1902 – 8 II 1979)*, „Biuletyn Polonistyczny” XXIII, 1980, z. 1–2, s. 132–135.
- M. Schabowska, *Stanisław Jodłowski (14 XII 1902 – 8 II 1979)*, „Poradnik Językowy” 1980, z. 7, s. 337–340.
- M. Schabowska, *Stanisław Jodłowski (14 XII 1902 – 8 II 1979)*, „Slavia Occidentalis” XXXVIII, 1981, s. 208–209.
- Stanisław Jodłowski uczony — nauczyciel — działacz. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Krakowie w dniach 15 i 16 lutego 1980 r. przez WSP w Krakowie, Wydawnictwo „Epoka” w Warszawie oraz Klub Pisarzy SD im B. Prusa, Warszawa 1981.*
- J. Strutyński, *Pół wieku w służbie nauce i szkole. W dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin śp. Profesora Stanisława Jodłowskiego (14 XII 1902 – 8 II 1979)*, „Język Polski w Szkole Średniej” VII, 1992–1993, z. 2, s. 130–135.
- J. Zaleski, *Czterdzieści lat pracy naukowej profesora Stanisława Jodłowskiego*, „Język Polski” L, 1970, s. 6–9.
- J. Zaleski, *Stanisław Jodłowski (14 XII 1902 – 8 II 1979)*, „Język Polski” LX, 1980, s. 1–4.
- Bibliografia zawartości publikacji naukowych i dydaktycznych prof. dra Stanisława Jodłowskiego, [w:] Symbolae polonicae in honorem Stanisłai Jodłowski, Wrocław 1972, s. 11–16.*

Janusz Strutyński